

Høring NOU 2022: 9

En åpen og opplyst offentlig samtale — Ytringsfrihetskommisjonens utredning

Danse- og teatersentrum har med stor interesse mottatt NOU-en til Ytringsfrihetskommisjonen, og vi ønsker å kommentere på kapittel 14, Ytringsfrihet i kunsten.

Styrke kunst- og kultursektorens rettslige vern som ytringer i samfunnet:

Kunstneriske ytringer omfattes av det alminnelige ytringsfrihetsvernet som følge av Grunnloven §100, og gjennom infrastrukturkravet i loven er det en statlig oppgave å legge til rette for at kunst og kultur kan utøves og oppleves. Denne forpliktelsen ivaretas gjennom ulik lovgivning, som for eksempel Kulturloven. Ytringsfrihetskommisjonen ser derimot behovet for å styrke og tydeliggjøre lovverket: Kommisjonen foreslår derfor å innarbeide infrastrukturkravet i Grunnloven §100, i kulturlovens formålsbestemmelser. Kommisjonen anbefaler også å lovfeste prinsippet om armlengdes avstand i kulturloven, og sikre en uavhengig organisering av offentlige kunst- og kulturinstitusjoner.

Danse- og teatersentrum støtter kommisjonens anbefalinger om å styrke Kulturlovens formålsbestemmelse med sterkere koblinger til Grunnlovens §100. Vi mener dette vil styrke vernet av kunst og kultur som ytringer, forståelsen av slike ytringer i samfunnet som en likestilt og vesentlig del av en offentlig og åpen samtale, og videre at disse ytringene er viktige for demokratiet som helhet. I tillegg vil en styrket formålsbestemmelse tydeliggjøre myndighetenes forpliktelser om å legge til rette for en god infrastruktur for kunst- og kulturfeltet gjennom en aktiv kulturpolitikk.

Danse- og teatersentrum støtter også kommisjonens anbefalinger om å lovfeste armlengdes avstands-prinsippet i kulturloven. Det kommisjonen betegner som kultursektorens grunnlov, er i dag ikke lovfestet. Danse- og teatersentrum mener dette prinsippet må lovfestes i tråd med kommisjonens anbefalinger. En lovfesting vil styrke den formelle uavhengigheten, og gi oss en anledning til å diskutere grenseoppganger i forvaltningen av dette prinsippet. Armlengdes avstands-prinsipp blir stadig diskutert i kultursektoren. Dette er en god og demokratisk øvelse, men samtidig synliggjør diskusjonene at det er behov for å definere grenseoppgangene mellom politisk styring og kunstens frihet.

Kommisjonen anbefaler at det også gjennomføres en undersøkelse om hvordan armlengdes avstand-prinsippet fungerer i praksis i norsk kunst- og kulturliv. Danse- og teatersentrum støtter dette forslaget, og ber myndighetene tilrettelegge for forskning på hvordan armlengdes avstand-prinsippet forvaltes både på statlig, regionalt og kommunalt nivå. Vi ber også om en undersøkelse av hvordan Norsk kulturfond og andre statlige tilskuddsordninger for kunstfeltet forvalter sitt oppdrag ut fra politisk målstyring. En sentral del av et slikt forskningsprosjekt bør være rettet mot kunstfeltet selv, og undersøke hvordan påvirkes kulturinstitusjonene og kunstnere av forvaltningen av kulturpolitikken i forhold til politiske mål.

Styrke infrastruktur for ytringsfriheten i kunst og kultursektoren

En sentral og viktig del av Ytringsfrihetskommisjonens rapport er ansvarliggjøringen av sivilsamfunnet, og kommisjonen er tydelig på at en inkluderende ytringskultur er et felles ansvar som utvikles av et aktivt sivilsamfunn. Kommisjonen gjorde en oppsiktsvekkende observasjon når det ble sett tegn til svak uenighetskultur i deler av kunstfeltet. På bakgrunn av dette har kommisjonen anbefalt at dette bør undersøkes ytterligere. Kommisjonen ber også kunst- og kulturlivets organisasjoner om å aktivt arbeide for å øke bevisstheten om verdien av debatt, kritikk og meningsmangfold innad i kunstsektoren

Danse- og teatersentrum støtter kommisjonen i at kultursektoren, spesielt i scenekunstheltet, ikke i høy nok grad har stått sammen for å støtte kunstnere som har stått i krevende offentlige ordskifter. Vi tar vår del av ansvaret, men tror imidlertid ikke at det er tilstrekkelig for å styrke infrastrukturen for frie ytringer og rettssikkerheten i sektoren at kulturlivet selv tar ansvar.

Kommisjonen nevner at flere kunstnerorganisasjoner, også Danse- og teatersentrum, har tatt til orde for et kunstnerombud, en uavhengig statlig instans, som kan bistå kunstnere og stå på deres side når de rammes av offentlige ordskifter som oppleves truende. Kommisjonens vurdering er at et slikt ombud ikke vil være formålstjenlig, og at kunstnere ikke er utsatt for sjikane i vesentlig større grad enn andre deltakere i offentligheten. Kommisjonen anbefaler videre at statusen for og erfaringer med ytringsfrihet og ytringsrommet i kultursektoren kartlegges.

Mer forskning

Som kommisjonen etterspør Danse- og teatersentrum mer forskning, forskning som må inkludere en analyse av kunstfeltets strukturer. Det kommisjonen ikke reflekterer over i sin vurdering av ytringsfrihetens kår i kunstfeltet, er de skjøre strukturene i kunstsektoren: usikre finansieringsmuligheter, betydningen av sosiale nettverk for å lykkes og ikke minst manglende arbeidsrettslig vern.

Mange kunstnere finansierer sin virksomhet og får sin lønn gjennom et økonomisk lappetepp basert på prosjektøkonomi, der sosiale nettverk i mange tilfeller er helt vesentlig for å lykkes. Underforstått er man derfor avhengig av sitt nettverk og sine kollegaer. Det kan derfor oppleves som risikabelt å ta dissens i en bransje der personlige relasjoner er viktige som både oppdragsgivere og faglig nettverk. Slike nettverk kan derfor skape maktstrukturer som vanskeliggjør frie ytringer.

Ytringsfrihetskommisjonen beskriver godt det rettslige vernet av frie kunstneriske ytringer, og kunstneriske ytringer som en viktig del av en offentlig samtale: Gjennom kunstens estetiske virkemidler kan man utforske nettopp samfunnstemaer som er hevet over moralen. «Kunsten kan være sitt eget rom som ikke gjør krav på annet enn å være et uttrykk for kunstnerens trang til fri kunstnerisk utfoldelse. Den kan også være et laboratorium for utvikling av moralen og det gangbare, og slik påvirke og endre samfunnets normer. For å kunne gjøre dette, må kunsten være fri til å reflektere over moral og ikke bare være bundet av den», skriver kommisjonen. Danse- og teatersentrum støtter Ytringsfrihetskommisjonens virkelighetsoppfatning.

Videre står det arbeidsrettslige vernet for mange kunstnere svakt. I henhold til SSBs sysselsetningsstatistikk og deres siste måling i 2021, sysselsetter kultur- og kreativtetsnæringen i Norge 88 600 personer. Av disse er 19 079 ansatt i enkeltpersonsforetak og andre personlig eide foretak. 53 432 er ansatt i aksjeselskaper, 5001 i stiftelser og 11 110 i offentlig virksomhet. Mens bransjen totalt sysselsetter omtrent 3 % av den samlede sysselsettingen i Norge sysselsetter den hele 12,7 % av antall enkeltpersonsforetak.

Det er derfor en svært stor del av bransjens sysselsatte som havner utenfor de regelverkene samfunnet har etablert for å beskytte arbeidstakere. Et område man faller utenfor, er systemene som gir mulighet til å varsle om kritikkverdige forhold. Mens ordinære arbeidstakers rettigheter i forbindelse med varsling er omfattende regulert først og fremst i arbeidsmiljøloven og likestillings- og diskrimineringsloven, er selvstendiges rettigheter kun regulert av likestillings- og diskrimineringsloven. Denne arbeidstakergruppen mangler derfor den generelle retten til å klage på kritikkverdige forhold knyttet til det stedet de jobber, eller er tilknyttet til i kortere perioder. Selvstendig næringsdrivende står også uten vern mot gjengjeldelse i tilfeller av varsler om kritikkverdige forhold. Rettighetene i likestillings- og diskrimineringsloven når det kommer til varsling og vern for represalier for vedkommende varsler, er individuelle og vanskelige å håndheve.

Samlet kan forhold som svak finansiering, avhengighet av sosiale nettverk og manglende arbeidsrettslig vern, skape usikre strukturer der frie ytringer står svakt. Dette står i stor kontrast til

kunstens rolle som utfordrer i samfunnet. Ytringsfrihetskommisjonen mener at kunstnere ikke i vesentlig grad er utsatt for mer sjikane enn andre deltakere i offentligheten, men mange kunstnere står likevel i utsatte posisjoner når det kommer til å kunne varsle om kritikkverdige forhold i arbeidslivet, frihet til kritiske ytringer, og bistand i krevende ordskifter. Vi støtter Ytringsfrihetskommisjonen i at kunst- og kulturlivets organisasjoner aktivt må arbeide for å øke bevisstheten innad i kunstsektoren om verdien av debatt, kritikk og meningsmangfold, men vi tror også at det er viktig å sikre uavhengige strukturer for kunst- og kultursektoren, strukturer som sikrer muligheten for å varsle om kritikkverdige forhold. Disse forholdene bør vi undersøke gjennom forskning, hvor målet må være en vurdering av om det er formålstjenlig å opprette et eget varslingsombud for kultursektoren. Et ombud kan eksempelvis etableres etter modell av politiets varslingsombud, en ordning som skal sikre trygghet for varslere av kritikkverdige forhold i politiet.

Varslingsombud i politiet er et forslag som er hentet fra varslingsutvalget og ⁱⁱⁱNOU, 2018:6 Varsling – verdier og vern. Her fremheves varslinger som en verdi, noe som vil styrke ytringsfriheten i samfunnet. Varslingsutvalget foreslo også at det skulle etableres et nasjonalt varslingsombud med oppgave å tilby meklings, samt gi veiledning og bistand til varslere i varslingssaker. Dette ble ikke vedtatt. I stedet har en valgt å legge disse oppgavene til Arbeidstilsynet. Men dette hjelper ikke selvstendig næringsdrivende, da denne gruppen er ikke omfattet av det regelverket som Arbeidstilsynet forvalter.

Vi har grunn til å tro at kunst- og kultursektoren er et av de områdene hvor ulike klanderverdige forhold er mest utbredt. For eksempel viser en ^{iv}FAFO-undersøkelse fra 2018 om seksuell trakassering innen film-, TV-, scene-, musikk og spillfelt at 32 % i sektoren har vært utsatt for seksuell trakassering. Slik trakassering ble oftest sett i frilanssituasjoner, i forbindelse med rekruttering til oppdrag. Dersom det stemmer at det er en svak uenighetskultur i kultursektoren, slik Ytringsfrihetskommisjonen vurderer det, vil nettopp det å varsle om kritikkverdige forhold også være vanskelig for aktører som er utsatt for klanderverdig behandling. Man kan fort havne alene, uten et formålstjenlig støtteapparat, og slik sett kan rettsikkerheten stå svakt for enkeltstående (scene)kunstnere.

Vi ber derfor om at Kultur- og likestillingsdepartementet stimulerer til forskning på tema, og på sikt vurderer å etablere en egen ordning med varslingsombud for kunst- og kultursektoren. En slik instans må kunne tilby hjelp og støtte til varslere og tilby meklings mellom klager og den som blir klaget på, både i varslingssaker når det gjelder arbeidsrettslige spørsmål og i saker der sektorens egen takhøyde blir for lav til å romme en stor bredde av frie kunstneriske ytringer. Ikke minst må et varslingsombud gi bistand og rådgivning til kunst- og kulturarbeidere som står i krevende ordskifter. Vi mener dette er viktig for å sikre at alle (scene)kunstneres rettsbeskyttelse tas på alvor.

ⁱ <https://www.ssb.no/kultur-og-fritid/kultur/artikler/kulturstatistikk-2021>

ⁱⁱ <https://www.ssb.no/statbank/table/07196/>

ⁱⁱⁱ <https://www.regjeringen.no/contentassets/bd4f61bba893409a9b715ee1971a0004/no/pdfs/nou201820180006000ddpdfs.pdf>

^{iv} <https://www.fafo.no/zoo-publikasjoner/fafo-rapporter/seksuell-trakassering-innen-film-tv-scene-musikk-og-spillfeltet>